

DAVID ALBAHARI

GEC I MAJER

Čarobna
knjiga

Gec i Majer. Nikada ih nisam video, mogu samo da ih zamišljam. U takvim parovima jedan je obično visok a drugi nizak, ali, s obzirom na to da su obojica bili SS podoficiri, lako je pomisliti da su bili višeg rasta, možda čak iste visine. Pretpostavljam da su norme za prijem u redove SS-a bile izuzetno stroge, ispod nekih granica sasvim sigurno nije se išlo. Jedan od njih dvojice, tvrde svedoci, ulazio je u logor, igrao se s decom i uzimao ih u naručje, čak im darovao čokoladne bombone. Tako malo je potrebno da se zamisli drugi svet, zar ne? A Gec, ili Majer, odlazio je posle toga u kabinu svog kamiona i spremao se za novo putovanje. Nije bila u pitanju neka velika daljina, ali Gec, ili Majer, unapred se radovao povetarcu koji će pirkati kroz otvoren prozor. Za to vreme, deca su se vraćala svojim majkama ozarenih lica. Gec i Majer sigurno nisu bili novajlije u tom poslu. Iako se nije radilo o tako velikom zadatku – reč je tek o nekih pet hiljada duša – ekonomičnost posla je zahtevala da u njegovom izvršavanju učestvuju provereni saradnici. Sasvim je moguće da su Gec i Majer na svojim podoficirskim jaknama nosili neko ordenje, ne bi me to začudilo. Više bi me začudilo da je neko od njih dvojice imao brkove. Ni Geca ni Majera ne mogu da zamislim s brkovima. Ne mogu, zapravo, nikako da ih zamislim, ništa mi tu brkovi ne pomažu. Najlakše je, naravno, poslužiti se

stereotipima: plavom kosom, svetlom kožom, bleđim obrazima i čeličnim očima, ali time bih samo pokazao koliko sam podložan uticaju propagande. Izabrana rasa je tek bila u nastajanju, Gec i Majer su predstavljali samo jednu kariku u lancu koji je dosezao u daleku budućnost. Ali kakva je to karika bila! Nekada su takvi mali poslovi, kao što je bio njihov, prava osnova goleme građevine; od njihove valjanosti zavisi sigurnost temelja. Ne kažem da su Gec i Majer bili svesni toga, možda su se samo savesno trudili kao što bi to činili na bilo kom drugom radnom mestu, ali nema sumnje da su znali u čemu se njihov posao sastoji. Njihov zadatak, tačnije rečeno, jer oni su ga tako nazivali, a to je i bio zadatak, naređenje, komanda, vojna terminologija se tu ne može izbeći. Gec i Majer su, uostalom, vojna lica, u njihovu lojalnost Rajhu i Fireru se ne može sumnjati. Čak i kada ulazi u logor, kada podiže decu visoko iznad zemlje, Gec, ili Majer, nijednog trenutka ne pomišlja na ono što će uslediti. Sve je, na kraju krajeva, deo nekog velikog plana, svakome je data njegova sudbina, niko to, ponajmanje Gec, ili Majer, ne može izmeniti. Stoga je on s decom samo onda kada je sa njima. Onog časa kada pomiluje poslednju tršavu glavicu, podeli poslednju bombonu, spusti poslednji par nožica na čvrsto tlo, ona iščezavaju iz njegove svesti i on se vraća svojim maštarijama. Naime, Gec, ili Majer, oduvek je želeo da bude pilot ratnog aviona. Nemam nikakvih dokaza da je on to stvarno želeo, ali dopada mi se pomisao da on ulazi u kabinu svog kamiona kao da stupa u bombarder, na sebi ima kožnu jaknu, a pilotsku kapu ne stavlja samo zato što mu je pomalo neprijatno da to čini u prisustvu suvozača. Kamion je bio marke „zaurer“, petotonac sa sandučastom karoserijom,

visokom 1,7 metara i dugom 5,8 metara, koja se hermetički zatvarala. U početku, Gestapo je koristio manje kamione, ali beogradski „zaurer“ je pripadao drugoj seriji, usavršenijoj: u njih je, naime, prema izjavama svedoka, moglo da stane i svih sto ljudi. Na osnovu tog podatka može se izvesti jednostavna računica i utvrditi da je za prevoz pet hiljada duša bilo neophodno napraviti najmanje pedeset vožnji. U tim vožnjama, duše su doista postajale duše, ali ne više u ljudskom obličju. Gec i Majer su bez sumnje znali šta se događa u stražnjem delu, ali izvesno je da to ne bi nikada tako opisali. Ljudi koje oni voze uopšte nemaju dušu, pa to je bar dobro poznato! Oni nisu ništa drugo do buđ na licu sveta! I tako, iz dana u dan, oni ponavljaju svoj uhodani postupak. Prvo Gec, ili Majer, doveze kamion do ulaza u logor, a onda Majer, ili Gec, otvara prostrani stražnji deo. Uredno i mirno, logoraši ulaze u kamion, žene, deca, poneki starac. Prethodno su ostavili svoje stvari u drugi kamion, parkiran u krugu logora. Uvereni su da je napokon došao trenutak transporta u Rumuniju, premda se priča i o Poljskoj, ali kao da je to važno, važno je da odlaze sa ovog užasnog mesta, ma kuda da odu, od ovoga ne može da bude gore, i izraz olakšanja senči im lica. Nije mi poznato gde su se u tim trenucima nalazili Gec i Majer. Sasvim je moguće da su sedeli u kabini kamiona, a možda je bilo i nekih birokratskih obaveza, potpisivanja naloga, ispunjavanja obrazaca. Bilo kako bilo, kada jednom krenu – prilazi im stražar, Nemac, preuzima papire, potvrđuje da je utovar završen – dakle, kada jednom krenu, sve se odvija prema tačno utvrđenoj satnici. I ne može drugačije da bude, jer most na Savi je oštećen i saobraćaj se odvija naizmenično, samo jednom trakom. Kamion mora da

stigne upravo u onom trenutku kada je otvoren put prema Beogradu. Granicu prelazi bez zaustavljanja, imaju oni posebnu dozvolu i službene registarske tablice, a i komandant logora ih prati u posebnom automobilu. Kada pređu most i malo odmaknu, staju kraj puta, a Gec, ili Majer, izlazi, podvlači se ispod „zaurera“, i spaja izduvnu cev motora sa otvorom na karoseriji. Posle toga, Gec i Majer nemaju više šta da rade, osim da voze, naravno. Kamion sa stvarima odavno ih je napustio. Duše u karoseriji nisu. One će uzleteti sve zajedno, tek kada kamion stigne na odredište. Vrata se otvaraju, leševi ispadaju, nemački vojnici skreću poglede, srpski zatvorenici počinju istovar. Reč je o grupi od sedam zatvorenika, posebno odabranih za taj posao. Priča se da ih je bilo petorica, ali s obzirom na obim zadatka – trebalo je izneti leševe i zatrpati rake u najkraćem mogućem roku – sedam je verovatnija brojka. U početku su pazili kako prihvataju leševe, ipak je to mrtav čovek, ugušena žena, zgrčeno dete, a onda su ih grabili kako su stigli, nije bilo vremena za izražavanje poštovanja, ne kada ih ima toliko mnogo i kada je svako teži od bilo kojeg živog stvora. Smrt je teška. Smrt je teg. Druga grupa zatvorenika kopala je rake, i iako ih nikada nisu videli, rake su uvek bile spremne pre njihovog dolaska, što je bila bar neka uteha. Šta za to vreme rade Gec i Majer? Pretpostavljam da razgovaraju sa komandantom logora, neko od njih sasvim sigurno puši, a treba se i pod kamion podvući i ponovo prespojiti izduvnu cev. Malo-pomalo, prođe dan. Uvek ima nešto da se radi. Gec i Majer sedaju u kabinu kamiona, komandant logora ulazi u automobil, četiri nemačka stražara sprovode sedam srpskih zatvorenika u njihov kamion. Iza njih, sveže zatrpana raka je

mirna, ali već sutra zemlja će se potklobučiti, osuće se plikovima. Ništa se tu ne može učiniti, mogli bi da pomisle Gec i Majer, svaki posao ima svoje rizike. Voze polako, bez žurbe. Kasnije, uveče, jedan od njih čitaće knjigu, drugi će izaći u šetnju. Ne bi se moglo reći da osećaju neke posledice svakodnevnih obaveza, pritisak užasnih prizora, noćne more. Dobro su raspoloženi, imaju apetit, ni traga od sumornih misli, nema čak ni nostalgije za rodnim krajem. Oni su, zapravo, najbolja potvrda koliko razvoj tehnologije doprinosi jačanju stabilnosti ljudske ličnosti. Oni su dokaz da je rajhsfirer Himler bio u pravu kada je tvrdio da bi humaniji način ubijanja umanjio psihološki teret koji su osećali pripadnici udarnih grupa zaduženih za streljanje ruskog i jevrejskog stanovništva. Evo, Gec i Majer ne osećaju nikakav teret. Himler bi se, uveren sam, obradovao kada bi ih sreo. On je, naime, avgusta 1941. godine, negde u okolini Minska, prisustvovao masovnom streljanju. Kada je zavirio u grobnicu i video da su neke žrtve još žive, da se grče i jauču, pozlilo mu je. Ne znam da li je povratio i uprskao svoju zategnutu uniformu, ali i bledilo na licu, o drhtanju kolena i da ne govorimo, bilo je dovoljno nedolično za jednog nemačkog oficira. Stoga je, kada se vratio u Berlin, izdao naredbu stručnim službama da rade na iznalaženju načina ubijanja koji će jačati moral i žrtvama i vojnicima određenim za njihovu likvidaciju. Svi izazovi takvog zadatka rešeni su za nepuna četiri meseca, i nakon uspešnih proba sa sovjetskim ratnim zarobljenicima u Zahsenhauzenu, do proleća 1942. godine dovršeno je tridesetak posebnih kamiona, dvadeset većih, kakav je bio i naš „zaurer“, i desetak manjih, marke „dajmond“ ili „opel-blic“. Ovaj kamion je,

mora se to reći, imao preteču u jednom hermetički zatvorenom vozilu, korišćenom u okviru programa „Eutanazija“ za duševne bolesnike, u kojem su žrtve usmrćivane čistim ugljen-monoksidom. Genijalna zamisao koja je omogućila ostvarivanje Himlerove ideje, i koja je, uostalom, bila neophodna za dalji razvoj tehnologije masovnog ubijanja, sastoji se u tome da se, umesto ugljen-monoksida iz čeličnih boca, koristi izduvni gas motora, što nije samo, po svemu sudeći, činilo celu proceduru jeftinijom, nego je i doprinosilo tome da unutrašnjost kamiona deluje sasvim bezazleno, dakle: kao *prava* unutrašnjost *pravog* kamiona, što će bez sumnje blagotvorno delovati na žrtve. Teško je odoleti takvoj brižnosti, priznajem. Pokazalo se, međutim, da stvari ipak nisu sasvim jednostavne, bez obzira na poboljšanje duhovnog stanja žrtava, jer je pripadnicima udarnih grupa istovarivanje ugušenih ljudi stvaralo veće psihičke pritiske nego obično streljanje. U logoru u kojem su radili Gec i Majer to je rešeno angažovanjem pomenutih sedam, ili pet, srpskih zatvorenika. Oni su prenosili mrtve, slagali ih u rake i pokopavali. Kada su zatrpali poslednju raku, streljani su. Verujem da su Gec i Majer to videli, premda je isto tako moguće da su pre toga, prateći komandantov automobil, pošli prema ispražnjenom logoru, uvek je bilo nekih birokratskih začkoljica koje se nisu mogle izbeći. To se, kako govore dokumenta, odigralo desetog maja 1942. godine. Mesec dana kasnije, „zaurer“ se vraća u Berlin. Prate ga Gec i Majer. Zadnja osovina mu je slomljena, te se stoga otprema vozom. Gec i Majer bez sumnje imaju zaseban kupe. Zaseban kupe su dobila i ona četiri nemačka policajca, nagrađena i dodatnom nedeljom odsustva, pa zašto ne bi i Gec i Majer? Nema nikakvih

pokazatelja kako je došlo do pomenutog kvara, kao što se ne zna zašto je kamion stajao neiskorišćen mesec dana kada su, bar to se zna, njegove usluge bile i te kako potrebne na drugim mestima. Isto tako nije jasno zašto ta osovina, ako je već morala da se slomi, nije pukla znatno ranije, pa tako bar malo odložila neminovan tok stradanja. Bog se nije mnogo trudio tih dana oko svog izabranog naroda. Možda je, doduše, bio zauzet u nekom drugom kutku sveta, a možda je, zapravo, hteo da pokaže tom narodu da i nije toliko izabran? Ako ni u bogove čovek ne može da se pouzda, kako onda da veruje ljudima? Deca su, na primer, verovala Gecu, ili Majeru, kada bi čvrstim korakom ušao u logor, ogrejan prolećnim suncem, uzimao ih u naručje i delio bombone. Kako je Gec, ili Majer, voleo decu! Teško bi mogle da se pronađu prave reči koje bi opisale toplinu koju je osećao dok mu je ruka počivala na njihovim tršavim glavicama. U tim trenucima nije čak ni pomišljao na vaške, iako je mogao često da ih vidi kako promiču između kratkih dlaka. Da li na osnovu toga mogu da pretpostavim da je Gec, ili Majer, bio oženjen? Da je imao ženu, možda i decu, negde u Nemačkoj ili, moguće je, u Austriji? Onaj drugi, onaj koji nije ulazio u logor, on sigurno nije bio oženjen. Ljubav prema deci ne pada s neba – Bog ionako nije bio prisutan – već se uči, kao i sve ostalo. Premda, moram priznati, nije naodmet pomisao da je on, onaj drugi, u stvari odbijao da se pretvara. On je bio tu sa određenim zadatkom, i ništa drugo osim tog zadatka nije postojalo. Dok je onaj prvi u logoru, on obavlja administrativne poslove ili sedi na papučici kamiona i čeka. Možda puši. Verovatno puši. Svi su tada pušili, uostalom: kao i sada. U tom pogledu, svet se nije promenio. Cigarete su

postale vitkije, filteri su dovedeni do savršenstva, duvan postao aromatičniji, ali ništa u njima ne ukazuje na potop koji je, u vreme ove priče, obavijao zemlju kao kliska i ljigava pokožica. Potop možda nije najbolja reč kada se govori o umiranju od otrovnih gasova, ali osećaj tonjenja je isti. Stiže se do dna, i to je kraj, nema se više kud. Nije smrt balon, već lenger. Duše su, istina, izletale kada bi kamion stigao na odredište, mahnite od svežeg vazduha, ali tela su ostajala na dnu, ponekad tako zamršena da su srpski zarobljenici tiho psovali kroz zube dok su nastojali da raspletu udove i izukrštane prste. Njima je bilo obećano, negde sam pročitao, da će, nakon uspešnog završenog posla, biti upućeni u radni logor u Norveškoj, i tako su oni proživeli dva meseca u zabludi koja je bila samo deo veće zablude, predstave u kojoj je svako igrao dodeljenu ulogu. Nikakva improvizacija nije bila dozvoljena. Sve, pa i umetnost, služilo je određenom cilju. Kada bi svako igrao po svom nahođenju, sve bi se odavno raspalo. Logoraši su glumili odlazak u Rumuniju, ili Poljsku, i ulazili u kamion kao da stupaju na ničiju zemlju između bodljikavih granica. Srpski zarobljenici, ulepljeni blatom, zabadali su lopate u zemlju i nasipali je preko prepunjenih raka kao da grade most preko Severnog mora. I kao što kamion nije doista išao u Rumuniju, ili Poljsku, ni njihov most nije ih nikuda odveo. U vreme potopa, zemlja ne postoji. Ko je to mogao da zna? Život je ionako zavaravanje, u ratu ili miru, svejedno. Uvek je to isto grčevito nastojanje da se opstane malo duže nego što je predviđeno. Prisutan ili odsutan, Bog je surov, nema u njemu stvarne milosti. Kada žmuri, on žmuri, i ništa se tu ne može učiniti.